

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Марія Миколаївна Єльнікова

Кандидат політичних наук, доцент кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, вул.Пирогова,9, Київ, 01601, Україна

E-mail: mariayelnik@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9250-4684>

Mariia Yelnikova

Candidate of Political Science, Associate Professor of Management, information and analytical activities and European integration, National Pedagogical Dragomanov University, 9 Pirohova str., Kyiv, 01601, Ukraine

УДК 061.2:616-036.21(477)

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ У СУСПІЛЬНІЙ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ

Received 20 April 2021; revised 27 May 2021; accepted 18 June 2021

DOI: 10.15421/352109

Анотація

У статті розглядається роль громадських організацій (далі – ГО) у боротьбі з пандемією COVID-19. Визначено основні проблеми та загрози серед населення, до яких призвела пандемія COVID-19. Окреслено основні напрями та цілі, в діяльності ГО в Україні. Виявлено проблеми та слабкі сторони, які виникають у процесі співпраці громадських організацій з владними структурами. Основну увагу зосереджено на пріоритетних важелях впливу ГО у боротьбі з пандемією.

Епідемія, яка охопила весь світ, в тому числі українське суспільство на порозі 2020 року, чітко демонструє, що члени ГО та волонтери, є важливими діячами у розбудові громадянського суспільства, зокрема процесів суспільної консолідації України. Аргументами, які слугують цьому процесу є: створення та функціонування під час пандемії, величезної кількості громадських організацій та благодійних фондів у всіх областях України, які поставили собі за мету – допомагати звичайним жителям та представникам медицини, на засадах благодійності та благородства.

Разом з тим, пандемія COVID-19, чітко продемонструвала ті важливі виклики, які слід негайно вирішувати урядам держав, світовим спільнотам та міжнародним товариствам. Наведено ряд аргументів на користь функціонування громадської організації як важливого соціального інституту у боротьбі з пандемією, який спроможний сприяти суспільній консолідації України.

Ключові слова: *громадські організації, громадські об'єднання, громадянське суспільство, COVID-19, пандемія, суспільна консолідація.*

The role of NGOs during a pandemic in the social consolidation of Ukraine

Abstract

The article considers the role of public organizations in the fight against the COVID-19 pandemic. The main problems and threats among the population caused by the Covid-19 pandemic have been identified. The main directions in the activity of public organizations in Ukraine are outlined. Problems and weaknesses that arise in the process of cooperation of public organizations with government agencies have been identified. The main focus is on the priority levers of influence of public organizations in the fight against the COVID-19 pandemic.

The epidemic, which has spread throughout the world, including Ukrainian society on the threshold of 2020, clearly demonstrates that members of NGOs and volunteers are important actors in the development of civil society, including consolidation processes. The arguments that serve this process are: the creation and operation during the pandemic, a huge number of NGOs and charitable foundations in all regions of Ukraine, which set themselves the goal - to help ordinary people and medical professionals, on the basis of charity and nobility.

At the same time, the COVID-19 pandemic has clearly demonstrated the important challenges that need to be addressed immediately by governments, the world community and the international community. There are

a number of arguments in favor of the functioning of public organizations as an important social institution in addressing issues related to the pandemic, which can contribute to the consolidation of Ukrainian society.

Key words: *public organizations, public associations, civil society, COVID-19, pandemic, social consolidation.*

Постановка проблеми.

Пандемія Covid-19, яка неочікувано охопила весь світ, в тому числі українське суспільство, спричинила нові виклики перед урядами різних країн. На сьогоднішній день, обрана проблематика, є не стільки актуальною, як «кричущою», оскільки потребує негайного вирішення, адже більшість урядів розвинених держав, з настанням останньої, опинилися в стані неготовності та невизначеності, яка є вкрай найгіршим варіантом з точки зору ОПР (особи, яка приймає рішення) у процесі врегулювання суспільних відносин.

Спалах епідемії призвів до того, що в країні ще більшою мірою почала проявлятися: зневіра громадян у владні структури, відсутність прозорих рішень влади щодо окремих питань пов'язаних з Covid-19, відчуття страху в кожного громадянина за стан свого здоров'я, за благоустрій сім'ї, за те як пережити ще продовження карантину і т.д. Всі ці загрози потребували і досі потребують вирішення, адже хоча карантинні обмеження більшою мірою були зняті (у порівнянні з 2020 роком), однак величезна кількість питань залишаються невирішеними і досі, а Прем'єр-міністр України на брифінгу, який відбувався в березні 2021 р., заявив, що не виключає третьої хвилі пандемії та відповідно введення чергового «локдауну».

Швидкі темпи поширення пандемії серед всіх верств населення та всіх, без винятку, куточків планети, змусили не тільки парламентарів та урядовців подивитись на реальність по-новому, із застосуванням окремих антикризових інструментів, але і – кожного окремого громадянина: зупинитись, озирнутись на свої дії, вчинки та спосіб життя і зробити відповідні висновки. COVID-19 спричинив масу незручностей, непорозумінь, сутичок та суперечок між членами сім'ї, між громадянами країни, між владою та громадянами тощо. Безпека та здоров'я громадянина опинилося за межею стабільності. Тому кожен мислячий житель цієї планети, зобов'язаний своїми діями та вчинками зробити все необхідне аби

тримати гармонійний баланс з самим собою та оточуючим світом. Однак без допомоги та підтримки відповідних державних та недержавних структур, у повній ізоляції із зовнішнім світом, це вкрай складно та практично не реально.

У цьому контексті доцільним є створення або переорієнтація діяльності існуючих ГО, які вже зарекомендували себе протягом останніх 7 років, починаючи з того часу, коли в Україну прийшла війна. Саме тоді охочі та спроможні громадяни, маючи високий патріотичний дух та прагнення захищати свою країну, об'єднувалися та намагалися зробити все можливе і неможливе задля створення міжнаціональної злагоди та добробуту громадян України. Уже тоді, ще під час революції гідності, дуже гостро постало питання консолідації українського суспільства (суспільної єдності). А тому створення неурядових ГО стало сильним механізмом зміцнення останньої.

Мета статті.

Визначення ключових аспектів діяльності громадських організацій у період пандемії, завдяки яким можливе зміцнення суспільної консолідації (суспільної єдності) України.

Аналіз досліджень.

Ідеї щодо суспільної єдності були закладені у роботах: Е.Дюркгейма та Ю.Хабермаса. Свій важливий науковий внесок щодо питання консолідації (суспільного згуртування) зробили також: Н.Джонсон, Дж.Лоренс, Дж.Кларк, Дж.Сакс, Р.Мартін, А.Сміт. Вітчизняна наукова література поповнилась різними аспектами феномену консолідації, завдяки таким вченим, як: В. Баранівський, Т.Воропаєва, І.Варзар, В.Євтух, А.Колодій, В.Крисаченко, В.Лозовий, М.Степико, О.Оржель, М.Попович, Ю.Римаренко та ін. Разом з цим, проблемами громадянського суспільства, у тому числі питаннями громадських організацій, в Україні активно займаються В.Степаненко, О.Резнік, Є.Головаха, С.Макеєв тощо.

Виклад основного матеріалу.

Здійсимо науковий екскурс щодо дефі-

ніції поняття консолідації та яка роль громадських організацій у розвитку останньої.

У словнику з соціології знаходимо поняття консолідації (від лат. *Consolidatio* – об'єдную, зрощую), яке трактується як «зміцнення, згуртування, укріплення різноманітних соціальних сил, груп, організацій для подолання кризової ситуації чи досягнення певної мети» [Біленький 2006: 144]. В межах українського суспільства, консолідація передбачає ідею об'єднання всіх політичних партій, громадських організацій та соціальних суб'єктів довкола цінностей українців для забезпечення поступу української нації та налагодження мирних стосунків.

У контексті окресленого питання, будемо спиратись на «Політичну енциклопедію», в якій поняття «консолідація», представляє собою процес об'єднання, зміцнення, єдності і згуртованості соціальних і політичних сил (людей, соціальних груп, політичних партій і організацій) з метою посилення боротьби за вирішення загальних завдань [Левенець 2011: 353-354]. Таке формулювання, на наш погляд, у контексті обраного дослідження, є найбільш доцільним, адже об'єднання окремих громадян у групи, суспільні рухи, волонтерські організації з метою боротьби з пандемією, виступає одним із важливих напрямів сьогодення.

Громадська організація, у найпростішому її тлумаченні, представляє собою громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого, є фізичні особи. Створюється для спільної реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, гендерних, регіональних, релігійних, професійних, соціальних тощо). У контексті попередньо окресленого визначення, маємо зупинитись на дефініції поняття «громадського об'єднання», яке згідно українського законодавства, передбачає собою добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права метою якого є здійснення та захист прав і свобод, задоволення суспільних, інтересів [Глебушкіна 2015].

Згідно думки канадського філософа, Ч.Тейлора, – мінімальний обсяг громадянського суспільства дорівнює існуванню неза-

лежних від держави громадських організацій, або як тепер прийнято говорити – «третього сектора» [Taylor 1997].

Припускаємо, що діяльність неурядових ГО, а також активізація громадського руху у період пандемії, є очевидним інструментом між владними структурами та звичайними громадянами, який може значно сприяти процесу боротьби з пандемією та зміцненню суспільної консолідації. Тут мова йде не про створення відповідних ліків, вакцини чи будь-яких інших аспектів, залежних, більшою мірою, від системи охорони здоров'я. В даному випадку, ми спробуємо зосередити увагу на всіх тих аргументах, завдяки яким ГО виступають важливим соціальним інститутом у питаннях консолідації українського соціуму. Адже, для громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах, ізольованих один від одного, виникла безпрецедентна необхідність створення таких умов, які дозволять підтримувати та допомагати одне одному. Навіть, якщо і не в режимі фізичного контакту, то в режимі он-лайн, з сучасними інформаційними та діджитал-технологіями, вважаємо, що це цілком реально.

Наразі, в Україні, ми спостерігаємо ситуацію, коли населення опинилося в ситуації нестабільності, адже: мільйони працівників різних сфер діяльності втратили роботу та доходи; люди похилого віку залишилися «один на один з собою» у вирішенні звичайних побутових речей (із-за процесу повної ізоляції, багато людей не мали можливості вийти та придбати продукти першої необхідності, діти з особливими потребами, втратили можливість на проходження терапії та реабілітації); лікарі, багато днів і ночей не мають можливості бачитись зі своїми сім'ями із-за ризику захворіти чи заразити свої рідних; малий та середній бізнес зазнав великих збитків, із неможливості займатись торгівлею, виробництвом товарів вторинної необхідності, наданням окремих видів послуг тощо; люди масово переорієнтовуються на інше поле діяльності, розглядаючи для себе роботу на фрілансі або переїзд до іншої країни; породження страху щодо відсутності достатньо прозорої інформації стосовно вакцини, її якості і доцільності;

учні та студенти наразі формують нове покоління «зумерів». Уже сьогодні гостро постає проблема пов'язана з «поколінням зумерів», адже, діти, підлітки, молоді особи, все більше часу проводять в Інтернет-просторі, а перехід на дистанційне навчання спричинив ще вищий рівень поглинання дітей Інтернет-середовищем. Проте це питання знаходить в контексті освітньої проблематики і потребує розкриття, у рамках іншого дослідження.

Кожен громадянин України залишився сам на сам зі своєю сім'єю, матеріальними труднощами та страхами.

Вище зазначені проблеми і не тільки, вимагають від відповідних владних структур доцільних механізмів впливу, завдяки яким можливе досягнення балансу суспільних процесів. Як показує практика та досвід попередніх років, досягненню балансу та нормалізації останніх можуть сприяти діяльність громадських організацій. Саме ГО виступають посередником між громадянами та владою і довели свою ефективність у вирішенні багатьох питань під час революції гідності, у період воєнних дій на Сході країни, в регулюванні мовного питання тощо.

Аналіз наукових та навчальних джерел, а також ЗМІ вказує на той факт, що з появою пандемії, в країні починають активно створюватись або переорієнтовувати свою діяльність громадські організації та волонтерські об'єднання. В той момент, коли жителі великих, середніх та маленьких міст, містечок, сіл, лишилися сам на сам з своїми проблемами у різних її проявах (фізичному, моральному, психологічному, інформаційному тощо), ГО стали одним із соціальних інститутів на який було покладено надважливу місію. Не залишився і осторонь бізнес, який теж мав вагомий вплив на боротьбу з COVID-19. Адже фірми та організації, значно розширили сферу програм соціального призначення, впровадили спеціальні ініціативи, пов'язані з наданням певних ресурсів, потребуючим верствам населення.

Задля з'ясування ролі громадських організацій у такій ситуації, здійснимо екскурс щодо їх місії, цілей та напрямів діяльності.

В Україні, станом на квітень 2020 року, число громадських організацій сягало: в Киє-

ві – 23, у Центрі – 17, на Сході – 10, на Заході – 12, на Півдні – 5, на Донбасі – 7, раніше працювали на окупованих територіях АР Крим, ОРДЛО – 4.

Відштовхуючись від суспільних потреб, які з'явилися з появою COVID-19, громадським організаціям, які були створені в Україні задовго до епідемії, за різним цільовим призначенням, дуже швидко довелося адаптуватись до реалій 2020 року, аби надалі сприяти та підтримувати українців у тій ситуації, яка склалася.

Одна із громадських організацій, яка взялася вирішувати питання громадян, які потрапили у трудові пастки під час пандемії, – «Трудові ініціативи», яка була створена з метою захисту та забезпечення гарантій трудових прав працівників в Україні. Щодня, до членів вище зазначеної ГО надходить маса запитів та прохань щодо порушення трудових прав, які мають місце під час карантину, як на державних підприємствах, так і в комерційних установах.

Громадська організація «Інформаційно-аналітичний центр «Громадський Простір», вже більше 10 років працює на розвиток громадянського суспільства України. Організація займається висвітленням громадських активностей, презентуванням неурядових організацій (НУО), а також налагодженням продуктивних комунікацій [Тягнирядко 2020].

ГО «Громадський простір» у своїй діяльності: розвиває багатофункціональні веб-платформи Prostir.UA та EUProstir; інформує про останні новини, події й новації громадського сектору; налагоджує партнерські мости для локальних та міжнародних партнерств; акумулює гранти, знання, різний спектр можливостей для розвитку громадських організацій; адмініструє єдину активну он-лайн Базу громадських організацій України; пропонує найсвіжіші вакансії в громадському секторі – «Біржа праці»; залучає експертів до співтворення корисного практичного контенту – «База знань НУО». На платформі Prostir.Ua представлено широкий спектр інтерактивних сервісів, які допомагають громадським організаціям підвищувати ефективність роботи, налагоджувати міжсекторну взаємодію – на регіональному та національному рівнях (див. рис. 1) [Taylor 1997].

Рис. 1. Спектр інтерактивних сервісів ГО «Громадський простір»

Науковий директор Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, професор політології НаУКМА Олексій Гарань, під час інтерв'ю зазначив, що основні топові завдання будь-якої громадської організації, точніше її активістів та представників, полягають у проведенні інформаційного роз'яснення стосовно пандемії, кооперація волонтерів, надання правової допомоги, допомога вразливим групам населення, а також лікарям [Гарань 2020]. Разом з цим, на ГО покладаються й інші напрями роботи, які мали місце ще до появи карантину. Серед них: контроль за діяльністю влади; проведення аналітичних досліджень; захист соціально уразливих груп, а також надання юридичної та іншої допомоги.

За оцінками 235 експертів, представників 75 громадських організацій з усієї України, які взяли участь у опитуванні, отримано відповіді щодо основних напрямів роботи громадських організацій під час пандемії. Серед них:

- контроль за діями влади (63 респондентів);
- захист соціально уразливих груп населення (58 респондентів);
- допомога людям у відстоюванні своїх прав (50 респондентів)

- проведення аналітичних досліджень (48 респондентів);
- допомога медикам під час пандемії (46 респондентів);
- збір коштів для боротьби з пандемією (36 респондентів);
- організація культурного дозвілля людей (10 респондентів).

Результати опитування Фонду «Демократичні ініціативи» [Сухарін 2020], яке проводилося весною 2020 року серед представників громадських організацій, вказує на той факт, що пандемія сприяла збільшенню у суспільстві так званого «соціального капіталу», тобто – людські зв'язки, солідарність, взаємодовіра (50% опитаних). Ще один цікавий факт, який вдалося виявити під час опитування експертів, стосується питання щодо партнерства у спільній діяльності, яке має бути основою у розбудові громадянського суспільства та держави під час кризи (70% опитаних). Такі результати вказують на те, що ГО дійсно відіграють суттєву роль у процесах консолідації українського соціуму.

Слід зазначити, що провідні європейські об'єднання та громадські організації спільними зусиллями розробили заяву-звернення,

адресовану урядам європейських країн «Для Європи, яка піклується про всіх – під час пандемії COVID-19 і після. Демократія – Включення – Справедливість – Солідарність – Стабільність».

У заяві йдеться про те, що процеси боротьби з пандемією, захист усіх громадян, управління соціальними та економічними наслідками, а також захист демократії, повинні стати основою для Європи.

Як зазначено в листі – це не просто криза охорони здоров'я; це ніщо інше, як системна криза. Така криза має суттєвий негативний вплив на всіх, але її наслідки та ураження набагато важчі та глобальніші, аніж, наприклад, кризи кліматичної. Пандемія, у першу чергу, сприяла збільшенню нерівності у суспільстві. І якщо до 2020 р. нерівність вже мала свої глобальні негативні відблиски, то наразі вона зростає швидкими темпами і це може призвести до незворотних наслідків.

У вище згаданому листі, іде мова про те, що майбутнє Європи повинне базуватися на «...соціально справедливому, феміністичному, стійкому, демократичному та інклюзивному суспільстві»....», «...щоб Європа була на шляху до сталого майбуття; майбуття гнучких демократій, побудованих на гідності людини, свободі, демократії, рівності, правах людини та верховенстві права.

Безпрецедентним прикладом прояву щодо наслідування суспільної консолідації України, слугують поява певних ініціатив та програм на кшталт «Підвези медика на роботу»; «Захистимо Україну від COVID-19», «Coronavirus. Kiev», «Допомога лікарям Без обмежень», а також придбання діагностичних тестів та апаратів вентиляції легенів від Української Біржі Благодійності, на якій зібрано пожертв більше ніж 13 000 000 грн. [Цепкова 2020]. Волонтерські рухи та ГО у цьому контексті взяли на себе відповідальність за такі аспекти як: інформаційне роз'яснення щодо епідемії; контроль, моніторинг та мінімізація корупційних схем щодо COVID-19; створення єдиного інформаційного простору тощо. Саме у таких ініціативах можна відстежити чітку самоорганізацію, об'єднання, гуманність, відчуття взаємодопомоги та мобілізацію громадян. Це все

сприяє розвитку суспільної консолідації.

Спираючись на ідеї та думки відомих фахівців у галузі аналітики, коронакриза спричинила неабияку активність громадян. Як зазначено у статті Фонду Карнегі: «...Актори громадянського суспільства у багатьох країнах, як демократичних, так і недемократичних, вирішують проблеми, спричинені пандемією, великими та малими кроками. Вони заповнюють прогалини, що залишили уряди у наданні основних послуг, зокрема, поширення інформації про вірус та захисту маргіналізованих груп. Подекуди вони співпрацюють з бізнесом та органами влади, щоб підтримати місцеві громади, яким не вистачає економічної підтримки» [Brenchmacher 2020].

Аналіз наукових джерел, досліджень та навчальних посібників дозволив зробити висновки щодо перспективних напрямів роботи громадських організацій у контексті боротьби з пандемією:

- інформування та консультування населення щодо COVID-19;
- лобювання питання щодо лікування COVID-19 на безоплатній основі, для всіх без винятку громадян України (хоча і не завжди вдається);
- захист гарантій, прав та інтересів громадян країни у питаннях забезпечення якісної та доступної вакцини;
- контроль за діяльністю влади;
- забезпечення фільтрації щодо дезінформування та фейків серед населення, які швидкими темпами заповнює Інтернет-середовище, ЗМІ, соціальні мережі тощо;
- створення якомога більше благодійних акцій на кшталт «Підвезу до роботи»; «Допоможемо у трудових питаннях»; «Забезпечимо лікувальними, санітарно-гігієнічними та іншими засобами»; «Купуй наше - вітчизняне»; «Вироблено у Києві...Львові...Тернополі...» тощо;
- залучення до партнерства бізнесменів та меценатів;
- здійснення заходів з питань вирішення трудових відносин з роботодавцем у період карантину;
- моральна, консультаційна, а в окремих випадках матеріальна підтримка тих, хто за-

лишився поза ринком праці;

– підтримка закладів охорони здоров'я та забезпечення всіма необхідними ресурсами (ліки, апаратура, санітарно-гігієнічні засоби тощо). Питання захисту прав та інтересів медичних працівників має стати питанням №1, як для владних структур так і для ГО, адже саме вони перебувають на передовій, піклуючись про здоров'я кожного громадянина та ризикуючи власним здоров'ям та життям;

– відстоювання інтересів дітей з особливими потребами, які при впровадженні чергового «локдауну» можуть залишитися знову без відповідної терапії та реабілітації;

– виконання важливої комунікаційної ролі, створюючи онлайн-платформи та майданчики;

– лобіювання інтересів підприємців щодо врегулювання питання податків та комунальних послуг в період карантину;

– представлення інтересів незахищених верств населення про можливу допомогу та підтримку;

– психологічна та юридична підтримка населення на кшталт «Телефон довіри», «Разом ми подолаємо все» тощо.

Однак, станом на сьогодні, вкрай необхідним постає питання впровадження механізмів впливу, завдяки яким громадські організації зможуть найбільш ефективно впливати на владу. Такими механізмами можуть стати: активна взаємодія ГО із ЗМІ; співпраця із світовою спільнотою та міжнародними організаціями; створення єдиного інформаційного майданчику між владою – громадськими організаціями – населенням країни; розробка стратегій подолання кризи в країні за всіма сферами діяльності: медицина, освіта, бізнес, культура, туризм, торгівля, ринок послуг тощо.

Висновок.

Отже, ми на власному досвіді та виходячи з інформації, яку надають офіційні джерела

переконалися, що для українського громадського сектору характерним є високий рівень мобілізації, благодійності, гуманітарної допомоги та самоорганізації. Це цілком і повністю підтверджує той факт, що ГО є одним з найбільш ефективних соціальних інститутів, які сприяють суспільній консолідації. Ми переконалися в цьому, не тільки під час Революції Гідності, збройної агресії Росії проти України, але і в період кризової ситуації 2020 року, яка була спричинена пандемією Covid-19. Вражає ініціативність небайдужих людей, благодійників та активістів, які докладають всіх можливих зусиль аби подолати негативні наслідки впливу пандемії на суспільно-економічне життя нашої держави.

Таким чином громадські організації виконують надважливу місію у період карантину. Основні пріоритетні напрями під час пандемії Covid-19, завдяки яким їх можна вважати соціальним інститутом, котрий здатний зміцнити процеси суспільної консолідації, описані вище.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

І хоча, станом на сьогодні громадська активність має позитивну динаміку, однак слід і надалі працювати над залученням якомога ширшого кола осіб, які спроможні своєю ініціативністю та активністю здійснювати допомогу потребуючим. А тому, громадські активісти, волонтери та благодійники, повинні зосередити свою увагу на питаннях захисту громадських інтересів та прав; здійснювати контроль за владою; створити єдиний інформаційний простір між громадянами та владою; протидіяти корупційним схемам. В перспективі доцільно буде дослідити та проаналізувати результати та наслідки механізмів впливу громадських організацій на владні структури України.

Бібліографічні посилання

- Brechenmacher, S., Carothers, T. & Youngs, R. (2020) Civil Society and the Coronavirus: Dynamism Despite / Carnegie endowment for international peace. Disruption global pandemic: coronavirus and global disorder.
- Charles, Taylor. (1997). Invoking Civil Society. In: Contemporary Political Philosophy. An Anthology. Ed. by R. E. Goodin and Ph. Pettit. Oxford: Blackwell Publishers. 73.
- Біленький, Є. (2006). Соціологія: словник термінів і понять / за редакцією Є. Біленького, М. Козловця. К.: Кондор. 143-145.

- Гарань, О. (2020). Спалах епідемії показав людям та громадським організаціям їхню силу та скриті можливості. *Інтерв'ю з науковим директором Фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва від 14 травня 2020 року*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/spalakh-epidemii-pokazav-lyudyam-ta-gromadskim-organizatsiyam-ikhnyu-silu-ta-skriti-mozhlyvosti5> (дата звернення 12.03.21)
- Глебушкіна, О., Качура, Г. (2015). Поради для початківців в громадській діяльності. *Збірка рекомендацій для організацій громадянського суспільства та ініціативних груп*. – Херсон: МО «Нова генерація».
- Левенець, Ю. (2011). Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ. *Парламентське видавництво*. 353-354.
- Сухарін, А. (2020). Громадянське суспільство в період пандемії: як вона вплинула на громадську активність. *Опитування Фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва від 12 травня 2020 року*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-period-pandemii-yak-vona-vplynula-na-gromadsku-aktivnist> (дата звернення 12.03.21)
- Тягнирядко, Л., Сандул, Г., Андреев, В., Коханський, Б. (2020). Як захистити трудові права під час карантину – пояснює юрист. *Громадський простір. Українське радіо*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=yak-zahystyty-trudovi-prava-pid-chas-karantynu-poyasnyuje-yuryst> (дата звернення 12.03.21)
- Цепкова, Д. (2020). Фонди, які допомагають у боротьбі з COVID-19 в Україні: перелік по всіх областях. *Журнал Пространство*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.prostranstvo.media/fondi-covid-19-v-ukraini/> (дата звернення 12.03.21)

References

- Bilenkoho, Ye. (2006). Sotsiologhiia: slovnyk terminiv i poniat [Sociology: a dictionary of terms and concepts] / za redaktsiieiu Ye. Bilenkoho, M. Kozlovtsia. K.: Kondor. 143-145. (in Ukrainian)
- Brechenmacher, S., Carothers, T., Youngs, R. (2020). Civil Society and the Coronavirus: Dynamism Despite / Carnegie endowment for international peace. *Disruption global pandemic: coronavirus and global disorder*.
- Charles, Taylor (1997). Invoking Civil Society. – In: *Contemporary Political Philosophy. An Anthology*. Ed. by R. E. Goodin and Ph. Pettit. Oxford: Blackwell Publishers. 73.
- Garan, O. (2020). Spalakh epidemii pokazav liudiam ta hromadskym orhanizatsiiam yikhniu sylu ta skryti mozhlyvosti [The outbreak of the epidemic showed people and public organizations their power and hidden opportunities]. *Interv'yu z naukovym dyrektorom Fondu Demokratychni initsiatyvy imeni Il'ka Kucheriva vid 14 travnya 2020 roku*. Retrived March 12, 2021 from <https://dif.org.ua/article/spalakh-epidemii-pokazav-lyudyam-ta-gromadskim-organizatsiyam-ikhnyu-silu-ta-skriti-mozhlyvosti5> (in Ukrainian)
- Hliebushkina, O., Kachura, H. (2015). Porady dlia pochatkivtsiv v hromadskii diialnosti [Tips for beginners in community service]. *Zbirka rekomendatsii dlia orhanizatsii hromadianskoho suspilstva ta initsiatyvnykh hrup*. Kherson: MO «Nova heneratsiia». (in Ukrainian)
- Levnets, Yu. (2011) Politychna entsyklopediia [Political encyclopedia] / redkol.: Yu. Levnets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. Kyiv. *Parlamentske vydavnytstvo*. 353-354. (in Ukrainian)
- Sukharyn, A. (2020) Hromadianske suspilstvo v period pandemii: yak vona vplynula na hromadsku aktyvnist [Civil society during the pandemic: how it affected civic activism]. *Opytuvannya Fondu Demokratychni initsiatyvy imeni Il'ka Kucheriva vid 12 travnya 2020 roku*. Retrived March 12, 2021 from <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-period-pandemii-yak-vona-vplynula-na-gromadsku-aktivnist> (in Ukrainian)
- Tsepkova, D. (2020). Fondy, yaki dopomahayut' u borot'bi z COVID-19 v Ukrayini: perelik po vsikh oblastiakh. [Funds that help in the fight against COVID-19 in Ukraine: a list of all areas]. *Zhurnal Prostranstvo*. Retrived March 12, 2021 from <https://www.prostranstvo.media/fondi-covid-19-v-ukraini/>. (in Ukrainian)
- Tyahnuryadko, L., Sandul, H., Andreyev, V., Kokhans'kyu, B. (2020). Yak zakhystyty trudovi prava pid chas karantynu – poiasnyuye yuryst [How to protect labor rights during quarantine - explains a lawyer] *Hromads'kyu prostir: Ukrayins'ke radio*. Retrived March 12, 2021 from <https://www.prostir.ua/?news=yak-zahystyty-trudovi-prava-pid-chas-karantynu-poyasnyuje-yuryst> (in Ukrainian)